

Sananparsien suosionmuutoksista

Sananparret ovat kansan keskuudessa yleisiä sanontoja; yleisyys on niiden elämänilmaa. On neljän hengen skruuviseurueen yleisiä sanontoja; on myös sanontoja, jotka kaiverrettiin savitauluihin vuosituhansia sitten ja joita yhä päivittäin toistellaan viidessä maanosassa. Ero on aste-ero, muttei suinkaan merkityksetön: on selvää, että esimerkiksi kansanpsykologisina todistuskappaleina kaikille tuttu *Ei ole koiraa karvoihin katsomista* ja muualla yleinen mutta meillä ani harvinainen *Punatukkane ee piäse taevaasee* (Iisalmi) kuuluvat aivan eri luokkiin. Sananparsilla ei kuitenkaan ole yleisyyden noteerausta muassaan niinkuin koulukasvion yrteillä; koko-kansan-sananparsi ja pienen piirin tilapäissutkaus viihtyvät tasaveroisina naapuruksina esimerkiksi osakuntien sananparsijulkaisuissa, voipa panna merkille, että yleisimmät sananparret ovat niissä harvinaisimpia, kun taas harvinaisuudet on voitu julkaista yhä uudelleen.

Sananlaskututkimuksen vaikeimpia pulmia on: miksi jokin inhimillinen lausuma lähtee lentoon yli merten ja vuoristojen, yli valtiollisten, kielellisten uskonto- ja roturajain, suusta suuhun, sukupolvesta sukupolveen, vuosituhannesta vuosituhanteen? Miksi toisaalta lukemattomat sanonnat, joita toisteltiin esimerkiksi kaikkialla keskiajan Euroopassa, tänään ovat täysin unohtuksissa? Miksi yhdet sananparret ovat yleistymään, toiset häviämään päin?

Otan lähtökohta-aineistoksi yleisimmät suomalaiset sananparret; niiden kohdalla suosionmuutokset ovat jyrkimmät ja tarpeellinen toisintomäärä helpoimmin koottavissa. Mukana ovat ensinnäkin ne kaksikymmentä sananpartta, jotka useimmin toistuvat Turun paloa varhaisemmissa primääri-lähteissä. Toinen kahdenkymmenen suosikkisananparren ryhmä on seullottu esiin 1930-luvun kilpa-aineistosta: viidestäkymmenestä eri puolilta Suomea kootusta pienehköstä sananparsikeräelmästä.

V a n h a t s u o s i k k i s a n a n p a r r e t :	Toisintoja
	—1827 1930—
1. Sanasta sana tulevi, kipinästä maa kytevi.	23 —
2. Kaunis kaku päältä nähden, vaan on sirkkoja sisällä, akanoita alla kuoren.	22 8

	—1827	1930—
3. Sanasta miestä, sarvesta härkää.	21	14
4. Suu saatti suden ritahan, kieli karpän lautasehen.	20	1
5. Itku pitkästä ilosta, pieru kauan nauramasta.	19	15
6. Suo siellä, vetelä täällä, ei kuivaa kussaan.	19	7
7. Jonka jalka kapsaa, sen suu napsaa.	18	11
8. Tulee mies merentakainen, ei tule turpehen alainen.	18	13
9. Ei kaikki kultaa mikä kiiltää eikä kaikki hopeata mikä hohtaa.	16	9
10. Jonka lehmä lähteessä, sen käsi alinna.	15	5
11. Aika hiiren haukotella puoli kissan persehessä.	15	7
12. Kissa kiitellen elävi, katinpoika kaunistellen.	15	7
13. Elä maassa maan tavalla taikka maasta pois pakene.	15	6
14. Vuosi vanhan vanhentavi, kaksi lapsen kasvattavi.	15	11
15. Hullu kiitti hevostansa, mielipuoli vaimoansa, epätaito lapsiansa.	14	7
16. Jumalall on onnen ohjat, Luojalla lykyn avaimet, ei katehen kainalossa, pahansuovan sormenpäissä.	14	2
17. Parempi pyy pivossa kuin kaksi oksalla.	14	9
18. Satchiksi päivän sappi, poudiksi kuun kehä.	14	4
19. Ei pidä mennä syhymättä saunaan.	14	4
20. Tikka kirjava metsässä, ihmisen ikä kirjavampi.	14	4

Uudet suosikkisananparret:

21. Lisänä rikka rokassa, hämähäkki taikinassa.	10	23
22. Mies tulee räkänenästä, vaan ei tyhjän naurajasta.	10	23
23. Ei haukku haavaa tee, jos ei koira purra saa.	6	19
24. Ennen maa repee kuin huora häpee.	9	19
25. Pohjaton kuin papin säkki.	8	18
26. Kyllä vakka kantensa valitsee.	5	18
27. Ei ole koiraa karvoihin katsomista.	11	17
28. Pienenee kuin pyy maailmanlopun edellä.	—	17
29. Rahalla saa ja hevosella pääsee.	—	17
30. Hyvä kello kauas kuuluu, paha vielä kauemmas.	9	15
31. Itku pitkästä ilosta, pieru kauan nauramasta.	19	15
32. Söis kissakin kalaa muttei kastais kynsiään.	7	15
33. Kukas koiran (kissan) hännän nostaa, jos ei k. itse.	3	15
34. Ei köyhyys ole ilo kellekään, vaikka se välistä naurattaa.	—	15
35. Oma kiitos haisee.	2	15
36. Jolla on paikka paikan päällä, sillä on markka markan päällä.	6	15
37. Kyllä routa porsaan kotiin ajaa.	9	15
38. Kyllä sopu sijaa antaa.	9	15
39. Siinä on yksi, sanoi suutari lauantaina.	—	15
40. Siinä mies kuin toinenkin, sanoi tai löylyssä.	1	15

Jokainen sananparsi on — kansainvälisine tai kotoisine alkujuurineen, väistyvine ja yleistyvine paikallisredaktioineen, vakiintuvine tai vaihtuvine formuloineen, suurine tai pienine modernisoitumisineen — tutkimustehtävä sinänsä. Mutta keskityn ongelmaan: miksi eräiden sanontain suosio näyttää vähenevän ja toisten lisääntyvän? Missä suhteissa sananparsiryhmät 1.—20. ja 21.—40. poikkeavat toisistaan? Kannattaa katsoa tarkkaavasti kumpaakin ryhmää; jos pystyisimme näkemään ne voimat, jotka ovat nostaneet jälkimmäisen sananparsitiun kansansuosion huipulle ja suistaneet sieltä edellisen, tietäisimme paljon suomalaisen kansanpsykyen, yleisen maun ja puhetylin, koko kulttuurihistoriamme vuosisataisesta kehitysuunnasta.

Ulkoisimmista muodonmuutoksista aloittaakseni: vanhan suosikkiryhmän selvä enemmistö kuuluu sananparsiston kalevalamittaiseen kantajoukkoon; vain sananparret 3., 7., 9., 17., 19. ovat muuta kuosia; 6., 10., 18. ja 20. sananparsi palautunevat kalevalaiseen tai myöhäiskalevalaiseen (esim. Elinan surmavirren noudattamaan) säeasuun. Uusista suosikkisananparsista sen sijaan vain 21., 22., 26., 30., 31., 32. ja 36. ovat mitä todennäköisimmin kalevalaista juurta ja 37. sekä 38. myöhäiskalevalaista muotia; epävarmoja tapauksia ovat 23. ja 33. sananparsi. On siis meneillään eräänlainen e p ä k a l e v a l a i s t u m i s p r o s e s s i, mitä korostaa se, että moni vanha kalevalamittainen sananparsi nykyisin on täysin menettänyt metruminsa (esim. »Hullu kehuu heostas, miälipuali ämmäas, pikkuhassu ittees» Tarvasjoelta). Ilmiön syyt ovat selvät: viimeksi kuluneina vuosisatoina on ainakin Länsi-Suomessa kaikki uudet sananparret valettu ei-kalevalaisiin muotteihin, ja 'äkkinousukkaat' sellaiset kuin 28., 29., 34., 35., 39. ja 40. ovat vallanneet alaa vanhan kalevalaisvoittoisen sananparsiston kustannuksella.

Sama kehitystendensi kuvasteleksen siinä, että alkusoinnuttomia säkeitä on uusissa suosikkisananparsissa kaksi kertaa runsaammin kuin vanhoissa.

On kenties liian rohkeata puhua sananparsiston yleisestä lakonistumiskehityksestä; esimerkiksi 38. sananparsi oli muinen säännöllisesti 1-säkeinen, kun taas nykyisin lännessä on vallitsevana »Kyllä sopu tilaa antaa ja rakkaus vällyjä levittää» ja pohjoisessa »Kyllä sopu sijaa antaa, kun sarvet syrjään pannaan». Kiistämätöntä kuitenkin on, että pisimmät suosikkisananparret kuuluvat vanhaan ja lyhyimmät uuteen kaksikymmenikköön; nelisäkeiset sanonnat näyttävät kadonneen tai typistyneen, kolmisäkeiset ovat käyneet aniharvinaisiksi, kolmisanaisia toisintoja on uudessa aineistossa noin viisi kertaa enemmän kuin vanhassa.

Merkittävä kehitysilmio on sananparsien lauseopillisen rakenteen differentioituminen. Vanhoissa suosikkisananparsissa nähdään pelkästään rinnastettuja päälauseita ynnä kolmessa tapauksessa (7.,

9. ja 10.) relatiivilauserakenne. Uusien suosikkien ryhmään on ilmaantunut paitsi yhtä relatiivilauserakennetta (36.) kaksi konditionaalista (23. ja 33.) ja yksi konsessiivinen (34.) sivulause; ekspansiivisen myöhäismuodin airuina on nähtävissä kaksi raskasrakenteista sanoi-sananpartta eli wellerismia (39. ja 40., esim. »Se oli ensimmäinen, sanoi suutari lauaintaina, kun viikon oli tehnyt yhtä kenkää, ja nyt se on valmis» Kuolajärveltä, »Tos on yks, sano suutari lauvantain. Tee toinen ja men helvetti, sano isäntä» Somerolta). Siirryntää parataktisista lauseyhdistelmistä hypotaktisiin on tapahtunut jo ainakin 1600-luvulta lähtien, jolloin esimerkiksi 11. sananparsi tunnettiin myös asussa »Aica Hijren haucotella, ett on Kissan kidasa»; nykyisin on sivulauseellinen redaktio miltei kaikkialla syrjäyttänyt sivulauseettoman. Samoin kuulostaa mm. 20. sananparren edustama muinaissuomalaisittain paralleelinen vertailuformula nykykansan korvissa liian verkkaiselta, ja niin on sanontaa pyritty eri tavoin tiivistämään: »Ihmisen elämä on kirjava ku tikka metsäs» (Sakkola), »Jos tikka on kirjava, niin ihmisen elämä viellä kirjavampi» (Pello). — Havaintojeni mukaan eri sivulauseerakenteiden käyttö on luotettavimpia tyylianalyyttisen ajoittamisen koetinkiviä, kun on osoitettava esimerkiksi kalevalaisen epiikan eri ikäkerrostumat: vanhin runo-sanonta on tyyten sivulauseetonta, myöhäispakanallinen runo suosii tiettyjä relatiivilauserakenteita, keskiajan tyyllille on ominaista sivulauseiden vapaa käyttö oratio rectan puitteissa, ja 1600-luvulta lähtien yhä monipolvisemmat lauseperiodit alkavat tunkeutua kalevalamittaisen runon kertoviin ja kuvailuviinkin osiin. Sama kehityssuunta ilmenee mitä johdonmukaisimpana, jos vertailee vanhan kalevalamittaisen sananparsiston ja viime vuosisatoina sepittyneiden uusien sanontain rakennesuhteita. Sivulauseiden kronologiaan toivoisi myös kielentutkijain kiinnittävän huomionsa.

K u v a a n n o l l i s t e n sananpartten osuus on silmään pistävän runsas sekä vanhain että uusien suosikkisananparsien ryhmässä; tässä suhteessa ei kansan maku näytä vuosisatojen mittaan mainittavasti muuttuneen. Sen sijaan kuvien laatu on muuttunut. Sananparsien 21.—40. kuvastossa on tuskin muuta 'museotavaraa' kuin vakka-kansi-vertaus, jonka vakkuriteknillisen idean Kustaa Vilkuna on selvittänyt Kotiseudussa 3—4/1934, mutta kuva on selvä selityksittäkin. 28. sananparsi perustuu satuun pyystä, joka muinoin oli suuri kanalintu, mutta säikytti lentoon lähtiessään neitsyt Maarian ja manattiin pienenemään, niin että se maailman lopussa mahtuu lentämään kultasormuksen lävitse. Sadun tuttuus on varmaan jouduttanut vertaussutkauksen yleistymistä, mutta nykyisin »pienenee kuin pyy maailmanlopun edellä» elää sellaisissakin piireissä, jotka eivät kuunaan ole kuulleet legenda; kuva on kyllin pikantti eläkkeen omavaraista elämänsä. — Sananparsien 1.—20. harvinaistuminen näyttää eräissä tapauk-

sissa selittyvän kuva-aiheiden vanhahtavuudesta. Aniharva on enää puraisut akanaleipää tai taluttanut kyntöhärkää sarvesta, eikä enää pidetä moittittavana, vaikka menee saunaan jo ennen kuin lian ja syöpäläisten paljous saa ihon syhymään. Mitä luonteenomaisin on 4. sananlaskun kehityshistoria: niin kauan kuin susi ja rita olivat jokaiselle lähimetsän ilmiöitä, »suu saatti suden ritahan» oli yltyleinen sanonta; maan länsiosissa oli kertosaakeena »perse teeren tarhaisimeen ~ pantiohon», idempänä »kieli karpän lautaisehen», pohjoisessa »kieli karpän killeröhön». Sananparsi on eri tavoin yrittänyt vapautua tuhoisasta kansatieteellisestä painolastistaan: »Suu suattaa suruun, kiel revon kitaan» (Pälkjärvi), »Suu saattaa suven riitaan, kielj karpän laulamaan» (Kiuruvesi). Suosion alamäki on silti ollut äkkijyrkkä; nykyisin sananlasku elää 'luonnonvaraisena' tuskin muualla kuin itäisissä ja pohjoisissa eräpitäjissä.

Uusissa suosikkisananparsissa on melkein järjestään arkista, drastillista, rehvakasta rahvaanomaisuutta: rikka rokassa, räkänokasta, haukku, huora . . . Vanhojen suosikkisanontain tyylillinen viritys on keskimäärin korkeampi; niiden joukossa on joitakin todellisia sananlaskurunouden jalohelmiä. Ilme-neekö tässä sama kansan taiteellisen *m a u n l a t i s t u m i n e n* ja *k a r k e u t u m i n e n* kuin siirrynnässä Kaukamaisen virrestä Anssin Jukan kautta Suutarin tyttäreeseen ja muuhun nykypäiväiseen iskelmäflooraan? Todennäköisesti; mutta 1700-luvun ja 1930-luvun kerääjäkunnan ja keruu-periaatteiden erilaisuus varottaa liian varmoista päätelmöinneistä.

H u u m o r i a ei vanhoissa suosikkisananparsissa ole juuri nimeksikään, enintään jokin yrmeä hirtehuumorin tai vahingonilon välähdys. Jälkimmäisessä sananparsitiussa on jo enemmän naiivia ilottelua ja etenkin tilanne-komiikkaa: kaloja vaaniva mutta vettä kaihtava kissa, kotiin routaista tietä palaava porsas, tai löylyssä, suutari joka tyytyväisenä toteaa työnsä tuloksellisuuden: viikko ja saapas . . .

Yleensäkin tuntuu siltä kuin uusi sananparsi ilmaisisi kieltönsä, käskynsä ja moraaliset tuomionsa hieman vähemmän tylysti kuin oli tapana Ruotsin vallan aikana: ei enää »hullu kiitti hevostansa» ja »pidä maassa maan tapa» vaan »oma kiitos haisee» ja »kukas kissan hännän nostaa». Tuiman jyrkkyyden ja tinkimättömän ankaruuden rinnalle on tullut *s u v a i t s e v a i s u u t t a*, väljyyttä, rentoa huolettomuutta, leppoisaa sovinollisuutta. Vanhain suosikkisananparsien johtoaiheena näyttää olevan: varo sanojasi, varo kipinää josta maat kytevät, varo kauniin kakun ja kiiltävän ulkokuoren petollisuutta, varo oman nälkäsi viettelyksiä, varo liiallista iloa, ole ajoissa varuillasi vaaroja vastaan, varo kiittelyitä, varo loukkaamasta maan tapoja, varo ylistämästä omaisiasi, varo tavoittelemasta liikoja, varo menemästä syhymättä saunaan. Varoituksia on uusissakin suosikkisananparsissa, mutta

niiden vastapainona on uudensävyyistä *l e v e ä ä e l ä m ä n m y ö n t e i s y y t t ä*: antaa rikkojen olla rokassa, antaa koiran haukkua, antaa lähimmäisen olla räkänokkainen, paikatuiissa vaatteissa ja karvoiltaan mieluummin millainen vain; rahalla saa ja hevosella pääsee, sopu antaa sijaa, vakka kyllä valitsee kantensa ja porsas tulee aikanaan karkuteiltä kotiin; »ei köyhyys oo ilo mutta naurattaa se mua vain» (Isojoki); »miäs siinko toinenki, sano täi löylys» (Rymättylä). Tämä valtasävel on uutta: kireä ahdistunut varovaisuus tekee tilaa itsevarmalle *l u o t t a v a i s u u d e l l e* ja älylliselle *s u u r p i i r t e i s y y d e l l e*.

Olen edelleen näkevinäni, että sananparret 1.—20. edustavat jyrkempää, omavaraisempaa talonpoikaisindividualismia kuin 21.—40. Kun viimeksi mainitut iskevät kahdesti itsekehua (33. ja 35.), niin vanhain suosikkisananparsien kärki kääntyy keskinäistä kehua vastaan (12. ja 15.). Nykyisin tuskin enää pidetään vaimon ja lasten kiittelyä aivan yhtä tahdittomana kuin ennen vanhaan; sen sijaan yhteistuntoa loukkaava itsekehu tuomittaneen nyt ankarammin; kannanmuutos ilmenee siinäkin, että 15. sananparsi alkaa nyt yleisesti »hullu kiittää itseänsä». Kun yksilöllisen vastuun ja yrittämisen vaatimus kaikuu hyvin vahvana vanhoissa elämänohjeissa (esim. 7. ja 10.), niin epäsosiaalinen ahnehtiminen saa 1930-luvulla korvapuustin (25.). Tämä siirtyminen tuiman yksilöllisestä omanpuolensapitamisestä *s o p u i s a m p a a*, *s o s i a a l i s e m p a a*, *s o l i d a a r i s e m p a a* *m i e l e n l a a t u a* *k o h t i* ei kenties ole järin näkyvää, mutta sen selviä oireita on käsiteltävien neljänkymmenen sananparren piirissä.

Vanhojen suosikkisananparsien ryhmään kuuluu ainakin neljä *k o h t a l o t u n t e e n* sävyttämää sananlaskua (8., 14., 16. ja 20.). 1930-luvun yleisimpien sananparsien joukosta ei löydä ainoatakaan vastaavanlaista mietelauseetta elämästä, kuolemasta ja inhimillisen olemassaolon peruslaadusta, ei liioin 18. sananparren tapaisia luonnontiedollisia ja teknillisiä kokemus- ja ohjelauseita.

Voidaan kiistää, että näin vähäisen koeaineiston pohjalta olisi todettavissa yleisiä kansanpsykologisia ja kulttuurihistoriallisia kehitystendenssejä. Voidaan myös väittää, etteivät tutkitut sananparsitiit ole täysin verrannollisia ja etteivät ne sisällä kahden aikakauden kahtakymmentä todella suosituinta sananpartta. 'Vanhat' frekvenssiluvut ovat kyllä sikäli lopullisia, että ne perustuvat koko säilyneeseen aineistoon; uusia käsikirjoituslöytöjä tuskin tehtäneen niin runsaasti, että ryhmän 1.—20. kokoomuksessa voisi tapahtua olennaisia muutoksia. Sitä vastaan voidaan kuitenkin tehdä painavampi muistutus: parhaastaan pappien ja oppineiden keräämään ja sensuroimaan aineistoon perustuvana se kenties ei ilmennäkään vanhan kansan vaan entisajan klerkkien makua, mieltymyksiä ja mielipiteitä. Voi hyvinkin olla, että

esimerkiksi sanonta »pohjaton kuin papin säkki» on jo vuosisatoja sitten ollut yleisemmin viljelty kuin »Jumalall on onnen ohjat», vaikka papilliset myötä- ja vastenmielisyydet ovat vääristäneet suhteen päinvastaiseksi. Kuten sanottu, myös otaksumani kehityssuunta ylevästä tyylistä karkeaan saattaa osalta perustua vanhojen kerääjien eikä vanhan kansan makuun. Virhelähteitä siis on; valitettavasti ei muuta vanhaa vertailukohdetta ole tarjolla. Varmana pidän, että sananparret 1.—20. joka tapauksessa ovat olleet kaikki aikanaan hyvin yleisiä kansansananparsia ja keskimäärin tavattoman paljon yleisempiä kuin sananparret 21.—40. Viimeksi mainitut perustuvat frekvenssitutkimuksen kannalta sikäli moitteettomaan aineistoon, että kilpakerääjät tavoitteenaan vain kokoelman laajuus ovat yleensä panneet paperille kaikki suinkin muistamansa sananparret. Sanakirjasäätiön jättiläiskokoelmien pohjalta 1930-luvun frekvenssitilasto olisi vaikkapa satakertaistettavissa, jolloin ryhmän 21.—40. kokoomuksessa arvatenkin sattuisi muutoksia: eräiden 15-toisintoisten suosikkien tilalle kohoaisi nyt 14-toisintoisina oheen jääneitä sananparsia:

Ei hiiri heinäkuorman alle kuole.
 Ei hulluja kynnetä eikä kylvetä, itsestään niitä kasvaa.
 Ei auta itku markkinoilla — turkki juoda pitää.
 Ennen kesän lehmättä kuin joulun akatta.
 Se koira älähtää, johon kalikka kalahtaa.
 Katsoo kuin lehmä uutta porttia.
 Älä luule luuta lihaks, pässinpäätä paistikkaaksi.
 Älä nuolaise ennenkuin tipahtaa.
 Rohkea rokan syö, kaino ei saa kaaliakaan.
 Sanasta miestä, sarvesta härkää.
 Sentähden seppä pihdit pitää, ettei kynnet pala.
 Ei talosta niin lähdetä kuin torpasta.

Yleiskuva tuskin muuttuisi nimeksikään: kalevalaisuus, korkea tyyli, kohtalotunne ovat tässä 'täydennysryhmässä' vieläkin heikommin edustettuina kuin sananparsien 21.—40. piirissä.

Olisi tietenkin tutkittavissa tapaus tapaukselta, miksi ja miten sananparsi yleistyy tai harvinaistuu. Esimerkiksi riimisananparsi »Ennen maa repee kuin huora häpee» ilmaantuu Länsi-Suomen lähteisiin vasta 1700-luvun lopulla, Savoan 1800-luvun alussa ja Karjalaan vielä myöhemmin. Sananparsien sellaisten kuin 22., 29., 39. ja 40. nopea yleistyminen on selitettävissä niiden käyttötärpeen tiheällä toistuvuudella: ensin mainittuun vedoten on alinomaa tilaisuus joko puolustaa räkänokkaista miehenalkua tai tuikata tyhjän naurajaa; »rahalla saa ja hevosella pääsee» sopii yhtä oivallisesti raha- kuin hevosmiehen suuhun; ja wellerismisuosikkien repliikit — »yksi kohta», »se oli ensimmäinen», »siinä mies kuin toinenkin» tai »lähdettiin»

— toistuvat tuon tuostakin jokapäiväisessä puheessa ja vetävät höysteekseen 'suutarin' ja 'tän'. Se että 2. sananparsi näyttää paremmin pitäneen puolensa idässä kuin lännessä selittyy kenties itäisen kertosaie-redaktion »vaan on sirkkoja ~silkkoja ~silppua sisässä» ja läntisen »ei ole siunattu sisältä» tai »ei sima sisältä syödä» keskinäistä elinkelpoisuutta vertailemalla.¹ 1. sananparren taas voisi väittää hajonneen kahdeksi uudeksi sanonnaksi: »sana sanasta ja kaksi parhaasta» on perinyt siltä tyylikuvion ja »kipinästä tuli syytty» keskeisen idean; voisi myös väittää, että ahtaasti länsisuomalainen »Hyvä kello kauas kuuluu, paha vielä kauemmaksi» ja kaakkoissuomalainen »Hyvä kello kuuluu, paha rämpättää» 1800-luvulla sisämaahan tunkeutuaan osaksi valtasi 1. vanhan muotisananparren tehtävät.

Tämäntapaista frekvenssikehityksen kommentointia voisi jatkaa mielin määrin. Käsitkseni kuitenkin on, ettei yksityisiä sananparsia analysoimalla pystytä kuin vajavaisesti selittämään, miksi niiden suosio on lisääntymään tai vähenemään päin. Yleisvertailujen tietä sen sijaan on päästävässä todella merkittävien kehitystendenssien ja säännönmukaisuuksien jäljille. Jos olisin valinnut vertailukohteiksi jo 1800-luvulla jäljettämiin kadonneet vanhat sananparret ja toisekseen vasta 1900-luvulla suosioon kohonneet nuorimmat sananparsitulokkaat, niin ryhmien vastakohtaisuus ja suosionkehityksen suunta olisi käynyt todennäköisesti vielä voimakkaammin ilmi kuin edellä: kalevalamittaisten, runsaasti alkusoinnutettujen, monisäkeisten ja korkeatyylisten sananparsien vähittäinen kato; lauserakenteiden komplisoituminen ja ilmaisujen drastillistuminen; huumorintajun yleistyminen ja rehevästi elämänmyönteisten sutkausten tavaton lisääntyminen; kohtalotunteen haalistuminen; jyrkästi individualistisen minä-itse-hengen hidastelevat myönnetykset uuden-aikaiselle sosiaaliselle yhteisengelle.

ANDREAS HEUSLER on verratessaan muinaisgermaanien sananlaskuja tämän vuosisadan alun saksalasiin sananparsiin päätyntä osaksi samansuuntaisiin havaintoihin. Hänen mukaansa muinaisgermaanisesta sananlaskun »suhtautuminen maailmaan on miehekästä ja työntä, puolustautuvaa ja epäluuloista. Huumori on harvinaista ja luonteeltaan epäystävällistä. Varsin suuri osa näistä lauselmista ilmentää samaa ylimyksellistä, fatalistisävyistä sotilashenkeä, mikä on meille tuttua sankarirunoudesta ja myös saagain kuvaamista talonpoikaistaisteluista ja ruhtinaiden välisistä asekiistoista. Uudempi, keskuudessamme yhä elävä mietelauseviisuus kasvaa pikemmin-

¹ Tämä sananlasku on muuten hauskana todisteena siitä, miten puhtaana kansanomaisen perinne on säilynyt ja miten määrävästi kirjalliset lähteet vaikuttavat sivistyneistön sananparrenkäyttöön. Noin 60 äidinkielenopiskelijain paperille panemaa toisintoa alkoi poikkeuksetta »Moni on kaku päältä kaunis» (vrt. Kalevala 33: 77). Sen sijaan kaikki tapaamani vanhat ja uudet kansantoisinnot alkavat »Kaunis ka(a)kku päältä nähdän ~päin».

kin rauhaisan pikkuseikkaelämän pohjalta ja on usein sävyltään alistunutta, kieltäytyvää tai myös hyväntuulisen ilvehtivää. Muutos ei perustu vain nyrkkioukseyhteiskunnan kesyyntymiseen vaan myös siihen, että tästä kirjallisuudenlajista on nyt tullut 'kansanviisautta' sanan ahtaammassa mielessä. Sen vanhat edustajat olivat tosin oppimattomien miesten yleistajuisia sanontoja mutta eivät parhaastaan pieneläjäin henkistä omaisuutta.»¹

Voihan olla, että Saarijärven Paavolla oli joissakin suhteissa 'ylimyksellisempi' elämänote kuin nykypäivien tukipalkkiopienviljelijällä; mutta ylisummaan suomalaisten sananparsien suosionmuutokset tuskin ilmentävät niinkään tämän folklorenlajin 'sosiaalista laskeutumista' kuin korpisuomalaisen maalaiskylän yleistä kesyyntymistä ja sivilisoitumista, sosiaalisten siteiden moninaista vahvistumista. Niin lähellä kuin subjektiivisten harhautukintain ja toivelmointien vaara onkin tämänkaltaisten laajapintaisten vertailujen yrittäjää, toivon lukijalle pilkahdelleen, miten mielenkiintoisin ja kauaskantaviin ongelmiin esitettyjen pikkuhavaintojen — sananparsien suosionmuutosten — suunnalta voidaan päästä käsiksi: sananparsien tutkimuksesta saattaa kuontua viime kädessä kansallista itsetutkistelua. Eri mieliteitä lienee siitä, onko silloin jo edetty tieteen rajojen tuolle puolen vai ollaanko silloin vasta saapumassa todella merkittävien tieteellisten oivallusten kynnykselle.

MATTI KUUSI

Variations dans la popularité des dictons finnois

L'auteur dispose de deux groupes de matériaux de même étendue, les uns antérieurs à 1827, les autres réunis vers 1930. Il présente 1° les vingt dictons les plus usités dans le premier groupe et leur fréquence dans le deuxième; 2° les vingt dictons les plus usités du deuxième groupe et leur fréquence dans le premier.

De cette statistique il ressort dans quelle mesure augmente ou diminue la popularité de la plupart de ces dictons; les deux groupes ne contiennent qu'un seul »favori» commun. En examinant les causes de ces changements, l'auteur constate que généralement, la popularité des dictons composés dans le mètre kalevalien et riches en allitérations, aussi bien que celle des dictons consistant en plusieurs vers et qui

sont d'un style élevé, est en décroissance. Il en est de même des aphorismes d'un caractère omineux et des conseils techniques et autres. Par contre, le nombre des phrases composées hypotactiques et plus compliquées auparavant, ainsi que le nombre des bons mots optimistes, d'un style savoureux, et celui des dictons faisant appel au sens de l'humour, va en augmentant. Le »moi», c'est-à-dire le strict individualisme, commence à faire place à un tour d'esprit plus social et plus solidaire. Pour terminer, l'auteur discute les comparaisons faites par Andreas Heusler entre la »gnomenweisheit» des anciens Germains et celle de l'allemand moderne; il constate certaines tendances parallèles dans leur évolution.

MATTI KUUSI

¹ Die altgermanische Dichtung, s. 68—69.